

Het landschap als een wisselend verlanglijstje

TRACY METZ

■ **Marinke Steenhuis en Fransje Hooimeijer**
(red.): *Maakbaar landschap. Nederlandse landschapsarchitectuur 1945-1970*. NAI Uitgevers, 448 blz. € 69,50,

Elke crisis kent zijn keerzijde. Nederland kwam verzwakt uit WO II en kreeg acht jaar later nog een klap met de Zeeuwse watersnoodramp van 1953. Maar het herstel daarna bood vele kansen om het land opnieuw vorm te geven. En Nederlanders doen niets liever dan het toch al door de mens geboetseerde landschap opnieuw op de schop nemen.

Het magistrale overzicht *Maakbaar landschap. Nederlandse landschapsarchitectuur 1945-1970* toont de ontwikkeling van het landschap tijdens de Wederopbouw, volgens de inleiding 'die wonderlijke kwart eeuw waarin het ideaal van maakbaarheid in alle geledingen van de maatschappij gestalte kreeg'. De landbouw moest door ruilverkaveling productiever worden, want de oorlog had duidelijk gemaakt dat het land in eigen voedsel moest kunnen voorzien. Na de ramp van '53 was ook waterveiligheid een nationale prioriteit, die ruim baan maakte voor de Deltawerken. Maar die 'landbouwkundige cultuursteppe', zoals de landbouw na de ruilverkaveling wel is genoemd, moest ook worden verrijkt met nieuwe functies: woonwijken, een landelijk net van snelwegen, grote nieuwe recreatie- en natuurgebieden. In die tijd is ook de landschapsarchitectuur ontstaan zoals we die nu kennen: geen tuinen meer, maar het ontwerpen voor de nieuwe maatschappij op grote regionale schaal. Het landschap werd op de tekentafel gereed gemaakt voor de welvaartsstaat.

Dit project is begonnen als een reeks filminterviews – door architectuurhistoricus Marinke Steenhuis en kunst- en cultuurwetenschapper Fransje Hooimeijer – met gezichtsbepalende landschapsontwerpers van na de oorlog. Op Mien Ruys na waren en zijn de meesten van hen – Hans Warnau, Pieter Buys, Ellen Brandes, Harry de Vroome, Nico de Jonge – onbekend bij het grote publiek. Ze werkten bijna allemaal in overheidsdienst, en dat was een generatie zonder sterallures. Uit die interviews bleek dat er zoveel meer te vertellen was, dat Steenhuis en Hooimeijer besloten een boek te maken. Zij vroegen zes architectuurhistorici ieder een thema te onderzoeken en dat met voorbeeldprojecten toe te lichten: de (bedrijfs)tuin, de natuur- en landschapsbescherming, de landbouw, het stadsgroen, de recreatie en het verkeer.

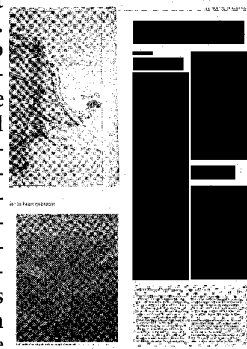
Maakbaar landschap is een monumentaal boek geworden, helder en overzichtelijk dankzij grafisch ontwerpers Beukers en Scholma. De beschouwingen, citaten van betrokkenen, kaarten, ontwerpen, historische foto's én nieuwe van Jannes Linders tonen samen overtuigend aan hoezeer de Wederopbouw een kentering was in de vormgeving van Nederland. Wat destijds een heroïsche opgave was, komt ons nu soms wat al te rationeel en technocratisch over. De ruilverkaveling, bijvoorbeeld. Achteraf is ook goed te zien dat sommige ingrepen een ideologische lading hadden die men zich toen amper bewust was. Wat dat betreft is de recreatie het mooiste thema. De jaren vijftig en zestig wa-

ren de bloeitijd van de door de overheid gereguleerde recreatie. De grote massa moest kunnen recreëren in de open lucht, schrijft Anne Luijten in haar essay, want dat was nuttig, leerzaam, gezond – het was goed voor je. De claim op ruimte voor recreatie werd onderdeel van het ruimtelijk beleid, in 1952 werd bij de overheid zelfs een Dienst Vrijtijdsbesteding in het leven geroepen. Het recreatiebeleid was volgens Luijten 'grootschalig en radikaal': voor het eerst werden er landschappen ontworpen die puur en alleen op ontspanning waren gericht.

Natuurlijk was de verwezenlijking lastig en liep het zo'n vaart helemaal niet – wat dat betreft is het grootse voornemen om ruimte voor recreatie te maken vergelijkbaar met een ander grootse voornemen van onze tijd, de aanleg van een landelijke Ecologische Hoofdstructuur. Begin jaren zeventig begon de vrijetijdsbeleving zich weer meer op de stad te richten en minder op het groen, en ook de landschapsarchitecten begonnen zich tegen het bedillieke recreatiebeleid te keren. 'Een modern recreatiegebied wordt allereerst bepaald door het aantal parkeerplaatsen, de toevoercapaciteit van de wegen en de ruimte die nodig is om de berekende mensenmassa's enigszins comfortabel op te slaan en te laten ademen, zei een van hem op een ANWB-congres in 1971. 'Het geheel uiteraard ingepakt in een groene jas.' Recreatiegebied Spaarnwoude was opgezet als één van deze 'groene sterren', die buffers tussen de steden vormden en de stedelingen een uitweg boden. Nu wordt die plek heel anders gebruikt. Ja, er zijn nog wel fietsers in *his-* en *hers-jacks* met een boterhamtrömmel onder de snelbinders, maar ze worden in aantal overtroffen door de bezoekers van Dance Valley, de alloctonen die komen barbecuen en de liefhebbers van de nepnatuur van de overdekte skipiste. De 'groene ster' is nu een decor voor ervaringen.

Het recreatiebeleid vanaf de jaren vijftig was 'grootschalig en radikaal'

Zo snel dus, binnen twee generaties, kan het verlanglijstje ten aanzien van het Nederlandse landschap veranderen. De demografie verandert; de vrijetijdstrends, het autobezit, het klimaat, de nieuwe natuur worden belangrijker gevonden dan met de liniaal aangelegde recreatiegebieden – er zijn vele redenen, al dan niet modieus, waarom onze verlangens verschuiven. De ontwerpers van het toekomstig landschap houden zich nu bezig met waterberging als antwoord op het veranderende klimaat, met de herstructurering van de steden, met de invloed van nieuwe vormen van energie op het landschap. Bovendien is de sociale context heel anders, zoals rijksadviseur voor het landschap Ytje Feddes bij de presentatie van het boek memoreerde: 'Ontwerpers moeten nu onrustig laveren tussen enerzijds democratische besluitvorming en anderzijds initiatieven van burgers die allemaal ergens iets van vinden. Ze hebben niet meer de illusie het landschap in de hand te

hebben.' Ze liet zich ook kritisch uit over het programma 'Mooi Nederland' van haar eigen ministerie, VROM: 'Water, energie, verstedelijking, landbouw: dat zijn de opgaven van de toekomst, niet het mooi maken.'

Het lijkt of de verbouwingcyclus van Nederland steeds korter wordt. Zal er over nog eens twee generaties weer een heel ander verlanglijstje klaarliggen? De verbeelding schiet tekort.